

ŠTÚDIE A REFLEXIE

Impulzy a východiská pre inovácie vzdelávacieho obsahu programu kulturológie

Zuzana Slušná

Abstrakt

Predložený príspevok analyzuje a sumarizuje východiská a princípy dokumentov kultúrnej politiky v Slovenskej republike (Stratégia pre kultúru a kreatívny priemysel 2030) a v EÚ. Kulturológické vedenie možno vnímať ako systém teoretických poznatkov o kultúre, ktoré ale musia byť a ukotvené v praxi a zároveň aplikovateľné do praxe. Osobnosti, ktoré sa aktívne podieľajú na kreovaní služieb v kultúre a umení či už v pozícii tvorcov, producentov, interpretov alebo sprostredkovateľov, disponujú špecifickým súborom poznatkov. Nazeranie na kultúru ovplyvňuje nová spoločenská paradigma: kultúra sa stáva odvetvím, ktoré akceleruje rast hospodárstva národných ekonomík. V prostredí verejnoprospešných kultúrnych subjektov je dôležitým cieľom systematické aktivizovanie prijímateľov, podnecovanie ich záujmu o participáciu na verejnom živote a spoluvytváranie podnetov a príležitostí na prehľbovanie kreatívnych kompetencií. Spokojnosť obyvateľov s kultúrnym a spoločenským životom znamená aj vytváranie podmienok na udržanie a kreatívne rozvíjanie jedinečných a výnimočných miestnych kultúrnych tradícií a miestneho kultúrneho dedičstva a upevňovanie vedomia potreby zachovať ich pre ďalšie generácie. Kvalita kultúrneho a sociálneho života sa prejavuje aj v kvalite ľudských zdrojov.

Kľúčové slová

Kľúčové slová: kulturológia, inovácie, kultúra, participatívnosť, kreatívny priemysel.

Kultúra je komplexnou a mnohodimenzionálnou oblasťou rozmanitých a pestrých aktivít, činností a prejavov spojených so spoločenstvami, skupinami aj jednotlivcami. Kultúra zahŕňa širokú škálu javov, činností, prejavov (a ich výsledkov): **potenciál kultúry a umení je nevyčerpatel'ný**. Tvorba a využívanie kreatívneho potenciálu ľudského ducha sú aj podstatou kultúry a umení. Pôvodným základom gréckeho aj latinského pojmu pre „umenie“ je činnosť, samotné pomenovanie zdôrazňuje dôležitosť aktivity tvorivého subjektu. Umelecké výtvary

a aktivity ponúkajú jedinečné podnety a hodnoty, majú unikátne a nezastupiteľné funkcie. Autentická skúsenosť s procesom tvorby a aktívne prežívanie recepcnej skúsenosti môžu prispievať ku kultivácii osobnosti. Ľudská imaginácia, tvorivosť a neutíchajúca túžba vytvárať sú potenciálom, ktorý môže rozhybať hospodársky, spoločenský aj kultúrny život v sídlach aj celých regiónoch. V európskej kultúrnej tradícii sa participácia na kultúre a umení stala atribútom vzdelaného kultivovaného občana, súčasťou *civilité*. Kultivácia ľudského ducha prostredníctvom aktívnej skúsenosti s kultúrou a umením bola spočiatku súčasťou výchovných stratégií určených pre elitné skupiny spoločnosti. Na princípy všeobecného vzdelávania, ktoré sa neviaže len na získané informácie, ale najmä na aktívne uchopené schopnosti a zručnosti, nadväzujú aj aktuálne európske stratégie a metodické odporúčania pre oblasť vzdelávania.

Konceptualizácia kultúry ako východisko inovácií vzdelávacieho obsahu

Kultúra je oblasťou ľudských aktivít, ktoré sú významné a hodnotné samé osebe, ale zároveň môžu na seba navrstvovať aj ďalšie využitie a funkcie: môžu vzniknúť s ambíciou poskytnúť špecifickú formu skúsenosti (estetický zážitok), môžu byť impulzom k aktívnemu neformálnemu učeniu sa novým zručnostiam, ale môžu ako výsledok ekonomicky motivovanej činnosti nadobudnúť formu obchodovateľného tovaru, služby alebo produktu. Aktuálne koncepčné a strategické dokumenty, vrátane rozvojových a plánovacích stratégií, ktoré aktuálne dopĺňajú politiky kultúry¹, odvodzujú funkcie kultúry od aktualizovanej definície kultúry (UNESCO, 1982, 1998, 2022). Aktuálny koncept zahŕňa do kultúry všetky dištinkívne prejavy človeka vo svete a sociálnom prostredí, vrátane umeleckých prejavov a spôsobov života, pričom špecificky akcentuje *základné práva ľudskej bytosti, hodnotové systémy, tradície a presvedčenia*.² Na uvedenú konceptualizáciu sa odvoláva aj kľúčový dokument kultúrnej politiky Slovenskej republiky, **Stratégia rozvoja kultúry a kreatívneho priemyslu 2030**.³

Nová paradigma nazerania na kultúru získala svoje aktuálne kontúry postupne, okrem akademických konceptov kultúry poslednej dekády 20. storočia využíva aj princípy a odporúčania kultúrnych aktérov. V rámci Európskej únie sa nová paradigma vnímania kultúry profiluje a kontinuálne aktualizuje v dokumentoch kultúrnej politiky Únie. Kľúčové princípy do svojich národných politík a stratégií implementujú aj jednotlivé členské štáty. Od počiatkov kreovania Európskej únie platil úzus, že oblasť kultúry nebude (okrem vybraných regulovaných oblastí, na ktoré sa vzťahujú politiky podpory európskej produkcie tak, aby sa obmedzili riziká „vytlačenia“ domácej produkcie globálne importovaných kultúrnymi tovarmi) podliehať unifikácii, nakoľko ambíciou spoločenstva štátov je a stále zostáva zachovanie kultúrnej plurality Európy.

¹ SLUŠNÁ, Z.: Kultúra očami kulturoológov výnimočná exkluzivita aj súčasť všednej každodennosti. [online] In *Culturologica Slovaca*. 2020, roč. 5, č. 2, str. 33-42, dostupné na: <http://www.culturologicaslovaca.ff.ukf.sk/index.php/archiv>

² UNESCO: World Conference on Cultural Policies and Sustainable Development. [online] *Mondiacult 2022 (28-30 September 2022, Mexico City)*. *MONDIACULT 2022/CPD/6*. Dostupné na: https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2022/09/6.MONDIACULT_EN_DRAFT%20FINAL%20DECLARATION_FINAL_1.pdf

³ MINISTERSTVO KULTÚRY SR: *Stratégia rozvoja kultúry a kreatívneho priemyslu 2030*. [online] Bratislava 2023. Dostupné na: <https://strategiakultury.sk/>

Dochádza aj k zmenám referenčných rámcov o kultúre. Konceptualizácia kultúry rešpektuje **princíp inkluzívnosti** a aj vo verejných diskusiách sa deklaruje potreba pri referovaní o javoch, zahrnutých „do kultúry“, rešpektovať a neznevažovať dištinktívne prejavy odlišnosti. K ďalším dôležitým trendom, uplatňovaným v dokumentoch kultúrnej politiky, patrí širšie aplikovaný **princíp participatívnosti**. Uvedený princíp sa vzťahuje jednak na rozšírenie diskusie o „fungovaní kultúry“ medzi zainteresovaných aktérov občianskej spoločnosti a okrem profesionálov z oblasti kultúry a umení sa na kreovaní strategických a koncepčných dokumentov čoraz intenzívnejšie podieľajú aj predstavitelia odvetví kreatívneho priemyslu, aktéri verejného života, implementujúci rozvojové plány a najmä aktívne participujúca časť občianskej spoločnosti (princíp otvoreného vládnutia). V užšom význame sa participatívnosť vzťahuje na merateľný ukazovateľ „účasti“ (aktívnej, pasívnej) na kultúrnych službách.

Európske metodiky pre oblasť kultúry zdôrazňujú potrebu funkčného a cieleného využívania synergických efektov medzi priemyselnými a kultúrno-kreatívnymi odvetviami, pričom za vyústenie implementácie princípov považuje funkčné **kreatívno-industriálne ekosystémy**.⁴ Stratégia zároveň upozorňuje, že využívanie potenciálu kultúry pre hospodársky rast predpokladá holistický prierezový prístup, ako aj rešpektovanie jedinečných aspektov fungovania umenia, ktoré nemôžeme komplexne transformovať na hospodárske odvetvia. Do kultúry patria okrem zhmotnených artefaktov aj prvky, ktoré vznikli s dôrazom na faktor tvorivosti a expresívnej hodnoty, ale vzhľadom na dynamické zmeny v spoločnosti a nové modely trhového hospodárstva fungujú v kolobehu konzumu a predaja.

V teoretickej reflexii sa aktuálne upriamuje pozornosť na konceptualizáciu kultúry ako živého (organického), dynamického systému. Hoci sa koncepcie objavujú vo filozofii kultúry už od antiky, aktuálne sledujeme intenzívne revitalizáciu uvedeného prístupu. Nazeranie kultúry ako organického systému prináša o. i. aj nové podnety pre vnímanie zmeny, aktuálne najmä tzv. rozvoja (*development*). Vývoj kultúrnych systémov už nie je konceptualizovateľný výlučne ako evolučná zmena: dôvodom kritiky evolučného modelu zmeny je implikovanie unilinearit a upevňovanie kultúrnej homológie. V nadväznosti na sociologické teórie modernity a Giddensov koncept „vytváranj neistoty“ (*manufactured uncertainty*) niektoré vedecké teórie inovujú nazeranie sociálneho jednanja, ako aj distribúcie vedenia a moci. V teoretickom ako aj verejnom diskurze sa akcentuje motív participatívnosti, nakoľko mechanizmy participatívnej demokracie a aktívneho občianska zostávajú dôležité pre udržanie európskych hodnôt. Okrem samotného zážitku, recepcie alebo prežívania novej skúsenosti patrí k dôležitým parametrom kultúry aj to, že napĺňa špecifickú ľudskú potrebu súvisiacu so socializáciou: participovať na kultúre priamo, aktívne, často nesprostredkované a **v spoločnosti ostatných**.

Nový prístup môžeme vnímať ako zmenu paradigmy nazerania kultúry: predstavitelia kľúčových kultúrnych, umeleckých ako aj kreatívnych inštitúcií, dlhodobo participujúci na kreovaní odporúčaní v oblasti kultúrnej politiky v pozícií expertov, zdôrazňujú, že zmena nazerania na kultúru prebehla kontinuálne, je vyústením diania vo verejnej sfére a okrem akademicko-teoretickej reflexie kultúry je kontextovo previazaná s procesmi transformácie

⁴ SLUŠNÁ, Z.: *Kultúra očami kulturoológov výnimočná exkluzivita aj súčasť všednej každodennosti*. [online] In *Culturologica Slovaca*. 2020, roč. 5, č. 2, str. 33-42, dostupné na: <http://www.culturologicaslovaca.ff.ukf.sk/index.php/archiv> [cit. 2023-05-22]

hospodárstva, s internacionalizáciou a európskou integráciou a upevňovaním princípov liberálnej občianskej demokracie.

Živú kultúru vnímame ako multidimenzionálne sociálne a kultúrne milieum, ktoré sa odvíja od autentických aktivít, prejavov aj praktík aktérov kultúrneho života, v menšej miere sa spája s organizovanými formami produkovanými profesionálmi. Živá kultúra nie je situovateľná hierarchicky: nenahrádza iné kultúry rozkladá sa po horizontálach aj vertikálach, pretína životy jednotlivcov, sociálnych skupín, spoločenstiev aj spoločenských inštitúcií. Vyznačuje sa dynamikou, premenlivosťou, ktorá sa generuje prostredníctvom aktivít a kreatívnej energie spoločenstva. Kumuluje sa prostredníctvom aktívnej spoluúčasti na kultúrnom živote. Živá kultúra je aktívne spojená s bytím človeka, s jeho ukotvením v teritóriu ako mieste (*lieu*), cez pôsobenie človeka sa má byť hodnotovo ukotvená v étose spoločenstva. Ustanovuje sa v praktikách a aktivitách človeka a spoločenských skupín, ako sú odozvy (reakcie), osvojenie si, odmietnutie, zapojenie sa.

Živá kultúra sa rozprestiera aj za hranicami klasickej koncepcie umenia, čoraz širšie pole v nej zaberajú prejavy populárnej kultúry, spadajú do nej aj voľnočasové aktivity spojené s umeleckými aj kreatívnymi záujmami. Rozširovanie kontinuálneho definičného rámca kultúry a presúvanie ťažiska záujmu na nové skupiny kultúrnych aktérov a nové odvetvia kultúry v sebe nesie riziko nadradenia ekonomickej hodnoty nad prejavy spojené s umeleckou hodnotou, expresívnou hodnotou a princípom tvorivosti. Formy a prejavy, nachádzajúce sa v jadre kreatívnych odvetví (scénické umenia a prejavy spojené s tzv. nereprodukovateľným zážitkom spočívajúcim v expresívnej hodnote), sú náročné nielen recepcne, ale samotnou produkciou. Ak v prípade kultúry ako exkluzivity môžeme hovoriť o dominancii špecifickej hodnoty (umeleckej, estetickéj, historickej), v prípade začlenenia kultúry do systému ekonomických odvetví sa hodnotou „ospravedlňujúcou“ výdavky na kultúru (**bez širšej verejnej diskusie**) stáva primárne preukázateľný zisk.

Ktoré schopnosti a zručnosti potrebujú profesionáli v kultúre?

Odvetvie kultúry ako aj samotná kultúra podliehajú kontinuálnym zmenám a aj vedomosti a zručnosti, potrebné pre výkon povolání a profesií v odvetví kultúry a umení, sa neustále menia. Rok 2023 sa stal Európskym rokom zručností, s motívom podporiť rozvoj pracovných síl. Na podporu rozvoja zručností sa zameriava viacero iniciatív, okrem podnikateľských a zručností sa jedná aj o zručnosti spojené s osobným rozvojom, udržaním schopností učiť a vzdelávať sa a najmä so zručnosťami digitálnymi (Európsky program v oblasti zručností pre udržateľnú konkurencieschopnosť, sociálnu spravodlivosť a odolnosť COM (2020) 274).⁵ V cieľoch, určených pre oblasť vysokoškolského vzdelávania, sa zdôrazňuje potreba dynamickejšieho prepojenia obsahu vzdelávania s potrebami praxe, zosúladenie výsledkov vzdelávania s hospodárskym prostredím.

V podobnom duchu upriamuje pozornosť na zvyšovanie kvality vzdelávania v oblasti kultúry aj **Stratégia rozvoja kultúry a kreatívneho priemyslu 2030**.⁶ Jedná sa o dokument, ktorý

⁵ EK: *Európsky program v oblasti zručností pre udržateľnú konkurencieschopnosť, sociálnu spravodlivosť a odolnosť COM (2020) 274*. [online] Dostupné na: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=sk&catId=1223&moreDocuments=yes> [cit. 2023-05-22]

⁶ MINISTERSTVO KULTÚRY SR: *Stratégia rozvoja kultúry a kreatívneho priemyslu 2030*. [online] Bratislava 2023. Dostupné na: <https://strategiakultury.sk/>

sumarizuje dlhodobé ciele a určuje smer rozvoja kultúry a kreatívneho priemyslu pre aktuálne desaťročie. Obsahové analýzy a zisťovania, ktoré boli podkladom pre prípravu tohto dokumentu, zviditeľnili nedostatky a problémové oblasti v kultúre, vrátane oblasti ľudských zdrojov. Súvisia s odbornosťou profesionálov a profesionálok v odvetviach kultúry, zdôrazňujú riziká vyplývajúce z dlhodoberj absencie kontinuálneho vzdelávacieho systému vrátane systému profesijného vzdelávania či kariérového poradenstva. Odborníci, participujúci na príprave dokumentu, ako neprehliadnuteľné tendencie vo vzorcach správania súčasnej populácie, vnímajú aj klesajúci záujem o participatívne formy kultúry, pričom uvedená tendencia je v našom prostredí sledovateľná dlhodoberjšie a možno ju vnímať ako rizikový trend. Správa Revízia výdavkov na kultúru (2020)⁷ upozornila aj na fakt, že kultúra ako hospodárske odvetvie (najmä širšie vnímaný kreatívny priemysel) zamestnáva menej ako 1% zo všetkých zamestnaných, čo je pod spodnou hranicou zamestnanosti v kreatívnom priemysle v EÚ. Jedná sa zároveň o sektor, ktorý má medzi zamestnancami **jeden z najvyšších podielov vysokoškolsky vzdelaných zamestnancov a zamestnankýň**. Zároveň je toto odvetvie špecifické mimoriadnou vnútornou diverzifikáciou, nakoľko v sebe zahŕňa viaceré profesijné oblasti, pričom výkon profesií vyžaduje kontinuálne celoživotné vzdelávanie. Na základe výsledkov viacerých analýz Ministerstvo kultúry SR zahrnulo do aktuálnej Stratégie rozvoja kultúry a kreatívneho priemyslu 2030 ako jeden z cieľov **modernizáciu a inováciu vzdelávania prepojením s praxou**, vrátane participácie zamestnávateľov na vzdelávacom procese. Vzdelávanie by sa okrem prípravy špecifických profesií pre jadro kreatívneho priemyslu malo zamerať aj na systematickú prípravu riadiacich pracovníkov, s dôrazom na rozvoj manažérskych, podnikateľských a digitálnych zručností. Medzi ďalšie zručnosti a schopnosti, ktoré nové princípy implementované v kultúrnych politikách, od profesionálov v oblasti kultúry vyžadujú, patria facilitácia, vedenie kritickej diskusie, poznanie metodík a postupov rozvíjania participácie, vizualizácia dát a informácie a orientovanie sa vo výskumných kvantitatívnych a kvalitatívnych metódach.

Zvyšovanie kvality v kultúre si okrem inovácií samotného vzdelávania vyžaduje aj ďalšie systémové zmeny a zásahy. Z analytických materiálov Inštitútu kultúrnej politiky a Ministerstva kultúry SR ďalej vyplýva, že okrem zlepšovania kvality odbornej prípravy je potrebné zvyšovať atraktivitu povolání v kultúre, a to vrátane odstránenia prekarizácie (nepriemeraného finančného ohodnocovania) a zníženia vysokej miery fluktuácie v odvetví.

Revitalizácia kultúry sa v aktuálnom desaťročí neudeje bez inovácií v oblasti vzdelávania a profesijnej prípravy profesionálov a profesionálok v kultúre. Okrem zvyšovania kvality vysokoškolského vzdelávania v študijných programoch **zo skupiny odborov vied o kultúre a umení** (kam patrí aj kulturoológia) sa jedná najmä o širšie **systémové využitie inovatívnych vzdelávacích nástrojov**, ktoré prepoja sféru vzdelávania, potreby praxe a nástroje digitalizácie. Aktuálne desaťročie poznamenali dôsledky krízy COVID-19: nútená hibernácia verejného života a kultúry narušila vzorce participácie na kultúre, mnohí diváci stratili kontakty a väzby na autentické a živé formy umenia a kultúry a absentovali aj výchovné aktivity škôl a inštitúcií, ktoré podporujú autentické formy skúsenosti s participáciou na kultúre a umení. Mnohé

⁷ IKP: *Revízia výdavkov Revízia výdavkov na kultúru*. Záverečná správa. [online] Bratislava, 2020. Dostupné na: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/hodnota-za-peniaze/revizia-vydavkov/revizia-vydavkov.html>. [cit. 2023-05-22]

inštitúcie v okolitých krajinách už dlhodobo ponúkajú programy zamerané na kontinuálne upevňovanie skúseností a zážitkov s recepciou umenia a s participáciou na autentickej kultúre. Východiskom aktivít, zastrešených ako **rozvíjanie publika** (*audiencie development*) sú zacielené na verejnosť, ktorá môže, ale nemusí mať autenticke skúsenosť s ponukou kultúrnych služieb. Nadväzuje na niektoré aktivity a stratégie, ktoré sa v európskom prostredí implementovali v kontextoch kultúrnych politík od konca 90. rokov 20. storočia.⁸ Tie aktivity a stratégie, ktoré majú za cieľ odstrániť identifikovaný nedostatok (nízka miera návštevnosti) v krátkodobom časovom horizonte, možno v kontexte aktuálnych metodík vnímať ako rozvíjanie publika (*audience development*). Na nadviazanie dlhodobého vzťahu a jeho kontinuálne upevňovanie sa zameriavajú aktivity na zvyšovanie participácie. V domácom prostredí absentuje systémový prístup k uvedenej téme, vrátane adresných metodík a postupov dobrej praxe. Na potrebu implementovať do vzdelávacieho obsahu také formy vzdelávania, ktoré rozvíjajú zážitkovosť a participatívnosť, upozorňujú aj viacerí domáci teoretici (M. Ballay⁹, S. Kopčáková¹⁰, D. Inštitutorisová).

Okrem verejného života a kultúry sa systémové opatrenia počas pandémie výrazne dotkli aj činností a aktivít v oblasti vzdelávania. Súčasní poslucháči univerzít patria medzi generáciu, ktorá bola prechodom na **digitálne vzdelávanie** výrazne zasiahnutá. Analýzy EÚ poukazujú na fakt, že 42 % práceschopných občanov EÚ nemá ani základné digitálne zručnosti¹¹. Medzi dôležité fakty, ktoré je pri inovovaní vzdelávacích obsahov nevyhnutné zohľadniť, patrí aj zistenie, že 65 % detí, ktoré v súčasnosti nastupujú do základných škôl, bude napokon pracovať na úplne nových typoch pracovných miest, ktoré ešte neexistujú¹². Medzi kľúčové kompetencie zajtrajška preto okrem digitálnych zručností patrí najmä kritické myslenie a schopnosti, spojené so spracovávaním veľkého množstva vizuálnych ako aj textových informácií. Medzi svetom digitálnych médií a praxou vzdelávacích inštitúcií sa roztvára priepasť, ktorú bude čoraz komplikovanejšie prekročiť. Prehlbujúcu sa digitálnu priepasť možno sledovať aj v online priestore, prostredníctvom ktorého komunikujú subjekty v odvetví kultúry. Mnohé zriadené organizácie a subjekty nedokázali na nastolené zmeny počas epidémie a najmä po jej ukončení reagovať rýchlo a dynamicky. Napriek tomu, že majú vytvorené a používajú základné nástroje

⁸ SLUŠNÁ, Z.: *Aspekty a trendy súčasnej kultúry*. [online] Bratislava: Národné osvetové centrum, 2015, str. 86 – 94. Dostupné na: <https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2020/04/Aspekty-a-trendy-s%C3%BA%C4%8Dasnej-kult%C3%BAry.pdf> [cit. 2023-05-22]

⁹ BALLAY, M.: Ateliérový modus výučby. [online] In *Culturologica Slovaca*. 2021, roč. 6, č. 1, str. 50 - 59. Dostupné na: <http://www.culturologicaslovaca.ff.ukf.sk/index.php/archiv> [cit. 2023-05-22]

¹⁰ KOPČÁKOVÁ, S.: *Aktuálne otázky hudobnej estetiky 20. a 21. storočia*. Prešov : FF PU v Prešove, 2020. s. 131 – 222.

¹¹ Uznesenie Európskeho parlamentu z 11. februára 2021 o oznámení Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov s názvom Európsky program v oblasti zručností pre udržateľnú konkurencieschopnosť, sociálnu spravodlivosť a odolnosť (2020/2818(RSP)). [online] Dostupné na:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:52021IP0051> [cit. 2023-05-22]

¹² Uznesenie Európskeho parlamentu z 11. februára 2021 o oznámení Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov s názvom Európsky program v oblasti zručností pre udržateľnú konkurencieschopnosť, sociálnu spravodlivosť a odolnosť (2020/2818(RSP)). [online] Dostupné na:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:52021IP0051> [cit. 2023-05-22]

pre online prostredie, slabým využívaním sociálnych médií a ponúkaným obsahom nedokázali konkurovať ponuke subjektov, ktoré atraktívnou a vizuálne príťažlivou formou spracovania často prekryli nižšiu kvalitu ponúkaného obsahu. Konzumenti digitálnych obsahov si v mnohých prípadoch uvedomili, že v ponuke kultúrnych subjektov sa vytvárajú výrazné rozdiely, pričom niektoré z nich nedokázali v online prostredí udržať väzby a kontakty so svojim publikom bez adekvátnych metodík a postupov. Nastolená situácia sa v mnohých prípadoch ešte výraznejšie podieľala na znížení atraktivity niektorých typov profesií v odvetví kultúry a kreatívneho priemyslu.

Inovácia vzdelávacích obsahov musí zohľadňovať aj **podnety zo strany zamestnávateľov** ako aj názory samotných prijímateľov vzdelávania (ako dostupnej služby). Analýza Ministerstva školstva SR¹³ zameraná na zisťovanie spokojnosti zamestnávateľov s kvalitou absolventov slovenských VŠ upozorňuje na stagnáciu v úrovni teoretickej pripravenosti, ale zhoršenie úrovne v oblasti praktickej pripravenosti (až 51,9 %). V Slovenskej republike sa medzi absolventami aj zamestnávateľmi v pomerne nízkej miere využíva inštitúcia absolventskej praxe (pričom treba podotknúť, že o absolventskú prax neprejavovali záujem ani samotní absolventi vysokých škôl). Mnohí zamestnávatelia konštatovali, že preklopenie medzery medzi „školou a praxou“ vyžaduje ďalšie zdroje a náklady (časová ako aj finančná záťaž), ktoré by ale na seba mali primárne prevziať vzdelávacie inštitúcie. Súvisiaca analýza zameraná na zisťovanie na strane absolventov¹⁴ ukázala, že vo vzdelávacích moduloch nie sú dostatočne zastúpené obsahy zamerané na podnikateľské zručnosti a získanie IT zručností. Absolventi sa kriticky vyjadrili aj k vysokej miere teoretických vedomostí v porovnaní s praktickými zručnosťami.

Kým niektoré tendencie a trendy v oblasti vzdelávania možno aplikovať všeobecne, pri navrhovaní opatrení v sektore kultúry a kreatívneho priemyslu treba prihliadať na mnohé špecifiká. Absencia systémového prístupu k problematike profesijného vzdelávania ako aj slabá ponuka možností na rozširovanie a zvyšovanie kvalifikácie sú dlhodobो vnímané ako prekážky kontinuálneho zlepšovania kultúrnych služieb. Jadro kreatívneho priemyslu (umenia a tzv. živá kultúra) sú špecifické aj tým, že sa na nich tvorivo podieľajú profesionáli a profesionálky, ktorých príprava je finančne, ale aj časovo mimoriadne náročná a aj špecifická ich profesie ich zaraďujú medzi vysokokvalifikovaných a špecializovaných odborníkov. V roku 2021 bola z príkazu vtedajšej ministerky kultúry SR Natálie Milanovej riadená Komisia pre odborné vzdelávanie v rezorte kultúry.¹⁵ Do jej kompetenčného rámca patrí aktualizácia Odvetvovej koncepcie odborného vzdelávania a prípravy žiakov na výkon povolania a odborných činností v rezorte kultúry. Ministerstvo kultúry SR prostredníctvom Fondu na podporu umenia

¹³ CVTI: *Potreby zamestnávateľov a ich skúsenosti s vysokoškolsky kvalifikovanou silou*. Priebežná správa projektu Uplatniteľnosť absolventov slovenských vysokých škôl na trhu práce za zamestnávateľský prieskum. [online] Bratislava. 2022. Dostupné na:

https://www.cvtisr.sk/buxus/docs//VS/absolvent/2022/Zamestnavatelsky_prieskum_priebezna_sprava_fin_al.pdf [cit. 2023-05-22]

¹⁴ CVTI: *Uplatnenie absolventov vysokých škôl na trhu práce*. Porovnávací správa za absolventov dennej a externej formy štúdia. [online] Bratislava. 2021. Dostupné na: https://www.cvtisr.sk/cvti-sr/vedeckakniznica/informacie-o-skolstve/skolstvo/vysoke-skoly/uplatnenie-absolventov-vysokych-skol-na-trhu-prace.html?page_id=28928#

¹⁵ MINISTERSTVO KULTÚRY SR: *Vzdelávanie*. 2021. Dostupné na:

<https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/umenie-a-kreativita/vzdelavanie/> [cit. 2023-05-22]

v súvislosti so zvyšovaním kvality prípravy profesionálov a profesionálok pre oblasť kultúry intenzifikuje podporu umeleckých aktivít vysokých škôl s cieľom zvyšovať kvalitu absolventských diel a výkonov.¹⁶ Ministerstvo kultúry SR už v roku 2018 určilo ako jeden z cieľov spracovanie metodických kritérií pre hodnotenie kvality škôl, poskytujúcich vzdelávanie pre odvetvia kultúry a kreatívneho priemyslu.¹⁷

Dôležitým zistením z prieskumu o absolventoch z r. 2022 patrí aj fakt, že **50,7% absolventov zo skupiny odborov vied o kultúre a umení pocíťovalo nedostatok pracovných miest vo vlastnom vyštudovanom odbore**.¹⁸ Ich situáciu na pracovnom trhu by zlepšilo adresnejšie zacielenie nadobúdaných schopností a zručností tak, aby sa zvýšil ich záujem uplatniť sa v samozamestnaní ako aj v hybridných zamestnaniach. Tí, ktorí pôsobia v kultúre, často kombinujú svoje zamestnanie so samostatnou zárobkovou činnosťou, ich pôsobenie a fungovanie na trhu práce v menej tradičných formách by uľahčilo legislatívne ukotvenie kultúrnych profesionálov a profesionálok tak, aby sa im uľahčil prístup k rôznym formám a nástrojom podpory pre ich autonómne fungovanie. Odvetvia kultúrneho priemyslu sú vnútorne rozmanité a pestré, a preto sa výrazne odlišuje aj pracovno-právna a ekonomicko-sociálna realita tých, ktorí v kultúre profesionálne pôsobia. Hoci aktuálne prebieha diskusia o implementácii „novej právnej formy“ pre kultúrne organizácie a subjekty, k dôležitým častiam vzdelávacieho obsahu patrí aj získanie dostatočného právneho povedomia o legislatívnych formách a statusoch subjektov v kultúre, umeniach a kreatívnom priemysle. Zásadné inovácie systému vzdelávania profesionálov a profesionálok v kultúre a kreatívnom odvetviach komplikuje fakt, že samotná téma má medzirezortný charakter a návrhy funkčných a do praxe aplikovateľných riešení by si vyžadovalo intenzívnejšiu spoluprácu medzi Ministerstvom kultúry SR a Ministerstvom školstva (pre ktoré ale študijné programy spadajúce do oblasti vied o kultúre a umení predstavujú len minoritnú časť).

Záver

Kulturologické vedenie sa formuje na priesečníku teórie a praxe. Znalosť teórie je predpokladom na využiteľnosť výsledkov interdisciplinárnych výskumov v oblasti kultúry a korektné používanie pojmov je podmienkou na dosiahnutie precízneho formulovania výsledkov analýz, interpretácií, pozorovaní či prieskumov.

Okrem bazálnych teoretických informácií o kultúre („čo je kultúrou“) zastrešuje aj vedomosti a poznatky o špecifických prejavoch súčasných kultúr (kultúrna rozmanitosť a pluralita kultúrnych prvkov), o trendoch a tendenciách spoločenského a kultúrneho diania (momentálna

¹⁶ FOND NA PODPORU UMENIA: *Program 7. Verejné umelecké aktivity vysokých škôl*. [online] Dostupné na: <https://www.fpu.sk/sk/program/7-verejne-umelecke-aktivity-vysokych-skol/> [cit. 2023-05-22]

¹⁷ MINISTERSTVO KULTÚRY SR: *Odvetvová koncepcia odborného vzdelávania a prípravy žiakov na výkon povolania a odborných činností v rezorte kultúry*. Bratislava. 2018. Dostupné na: http://radavladyovp.sk/wp-content/uploads/2020/11/K_bodu_1_1_Odvetvova_koncepcia_MK_SR.pdf [cit. 2023-05-22]

¹⁸ CVTI. 2022. *Potreby zamestnávateľov a ich skúsenosti s vysokoškolsky kvalifikovanou silou*. Priebežná správa projektu Uplatniteľnosť absolventov slovenských vysokých škôl na trhu práce za zamestnávateľský prieskum. Bratislava. Dostupné na:

https://www.cvtisr.sk/buxus/docs//VS/absolvent/2022/Zamestnavatelsky_prieskum_priebezna_sprava_fin_al.pdf [cit. 2023-05-22]

„dominancia“ vizuálnej kultúry), o rozmanitých a rozdielnych sférach kultúry (poznacie bohatého spektra umeleckých kultúr, dôležitosť jazykovej kultúry a podobne). Do kulturologického vedenia patria aj informácie o aktéroch kultúrneho života, znalosť kompetenčného rámca inštitúcií a subjektov, ktoré zabezpečujú kultúrny život na všetkých úrovniach správy, poznacie finančného rámca ich pôsobenia, ako aj schopnosť zorientovať sa v platných legislatívnych rámcoch.

Prax nie je len oblasťou, na ktorú sa orientuje výskum, ale aj zdroj informácií, podnetov a inovácií, oblasť sprostredkovávania praktických schopností. Dôležitú súčasť kulturologického vedenia predstavuje „**dobrá“ (úspešná) prax**, na ktorú sa zameriavajú najmä kvalifikačné práce magisterského stupňa štúdia. „Dobrá prax“ predstavujú inovatívne, zaujímavé a osvedčené, praktické postupy a riešenia, zahŕňajúce prvky kreativity, nových myšlienok a nápadov i metodicky efektívnych riešení a postupov. Príklady „dobrej praxe“ sú zrozumiteľným zdrojom poznatkov a inšpirácií pri riešení vybraných problémových situácií alebo pri realizovaní akcií, aktivít a podujatí:

- ukazujú účinné (menej úsilia) a efektívne (dobré výsledky) cesty k vytýčenému cieľu,
- prezentujú opakovateľné postupy, ktoré sa môžu osvedčiť aj inde a môžu byť aplikovateľné väčším počtom ľudí.

Medzi „dobrou praxou“ a teóriou je vzťah vzájomného dialógu a spolupráce. Každú kultúrnu aktivitu, každý projekt pripravujeme pre konkrétnych adresátov, s konkrétnym cieľom. Identifikovanie príkladov „dobrej praxe“ predpokladá stanovenie a poznanie parametrov a kritérií, ktoré majú zdroj v teórii. Objektivizácia „dobrej praxe“, teda stanovenie parametrov a sumarizovanie, aké kritériá kultúrne aktivity a projekty musia spĺňať, aby boli uznané za „dobré“, je prejavom odbornej (teoretickej) diskusie. Príklady dobrej praxe sú zdrojom informácií aj pre teóriu, pretože ukazujú pozadie, v ktorom sa formujú spôsoby riešenia problémov sociokultúrnej reality, odkrývajú pestrú sieť aktérov kultúrneho života, naznačujú efektivitu riešení a môžu spätne ovplyvniť aj legislatívnu sféru alebo zaužívanú prax kultúrnych subjektov.

Štúdia vznikla v rámci projektu VEGA č. 1/0704/21 *Monitorovanie revitalizácie aktérov kultúrneho a kreatívneho priemyslu po epidémii COVID-19*

Literatúra a zdroje

BALLAY, M.: Ateliérový modus výučby. [online] In *Culturologica Slovaca*. 2021, roč. 6, č. 1, str. 50 -59, dostupné na: <http://www.culturologicaslovaca.ff.ukf.sk/index.php/archiv>

CVTI: *Potreby zamestnávateľov a ich skúsenosti s vysokoškolsky kvalifikovanou silou*. Priebežná správa projektu Uplatniteľnosť absolventov slovenských vysokých škôl na trhu práce za zamestnávateľský prieskum. [online] Bratislava. 2022. Dostupné na: https://www.cvtisr.sk/buxus/docs/Vs/absolvent/2022/Zamestnavatelsky_prieskum_priebez_na_sprava_final.pdf

CVTI: *Uplatnenie absolventov vysokých škôl na trhu práce*. Porovnávacía správa za absolventov dennej a externej formy štúdia. [online] Bratislava. 2021. Dostupné na:

https://www.cvtisr.sk/cvti-sr-vedecka-kniznica/informacie-o-skolstve/skolstvo/vysoke-skoly/uplatnenie-absolventov-vysokych-skol-na-trhu-prace.html?page_id=28928#

FOND NA PODPORU UMENIA: *Program 7. Verejné umelecké aktivity vysokých škôl*. [online]

Dostupné na: <https://www.fpu.sk/sk/program/7-verejne-umelecke-aktivity-vysokych-skol/>

KOPČÁKOVÁ, S.: *Aktuálne otázky hudobnej estetiky 20. a 21. storočia*. Prešov : FF PU v Prešove, 2020. s. 131 – 222.

MINISTERSTVO KULTÚRY SR: *Odvetvová koncepcia odborného vzdelávania a prípravy žiakov na výkon povolania a odborných činností v rezorte kultúry*. Bratislava. 2018.

Dostupné na:

http://radavladyoyp.sk/wp-content/uploads/2020/11/K_bodu_1_1_Odvetvova_koncepcia_MK_SR.pdf

MINISTERSTVO KULTÚRY SR: *Stratégia rozvoja kultúry a kreatívneho priemyslu 2030*.

[online] Bratislava, 2023. Dostupné na: <https://strategiakultury.sk/>

MINISTERSTVO KULTÚRY SR: *Vzdelávanie*. 2021. Dostupné na:

<https://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/umenie-a-kreativita/vzdelavanie/>

OECD: *Culture Fix: Creative People, Places and Industries. Local Economic and Employment Development*. ECD Publishing, Paris. [online]. Dostupné na:

<https://doi.org/10.1787/991bb520-en>. [cit. 2023-05-22]

SLUŠNÁ, Z.: *Aspekty a trendy súčasnej kultúry*. [online] Bratislava: Národné osvetové centrum, 2015, str. 86 – 94. Dostupné na:

<https://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2020/04/Aspekty-a-trendy-s%C3%BA%C4%8Dasnej-kult%C3%BAry.pdf>

SLUŠNÁ, Z.: Kultúra očami kulturológov výnimočná exkluzivita aj súčasť všednej každodennosti. [online] In *Culturologica Slovaca*. 2020, roč. 5, č. 2, str. 33-42, dostupné na <http://www.culturologicaslovaca.ff.ukf.sk/index.php/archiv>

UNESCO: *World Conference on Cultural Policies and Sustainable Development*. [online] Mondiacult 2022 (28-30 September 2022, Mexico City). MONDIACULT 2022/CPD/6.

Dostupné na:

https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2022/09/6.MONDIACULT_EN_DRAFT%20FINAL%20DECLARATION_FINAL_1.pdf

Impulses and Starting Points for Innovation of the Educational Content of the Culturology Program

The perception of culture is influenced by a new social paradigm: culture becomes a sector that accelerates the economic growth of national economies. At the same time, it is necessary to balance the growing dictates of the economization of culture by taking into account the specifics of cultural values. The knowledge and skills required of professionals who work in cultural industries result from the ability to gradually apply the acquired knowledge and information (area of theoretical cultural management) to everyday practice (area of applied cultural management). Cultural knowledge is formed at the intersection of theory and practice. Knowledge of theory is a prerequisite for the usability of the results of interdisciplinary research in the field of culture, and the correct use of terms is a condition for achieving precise formulation of the results of analyses, interpretations, observations or surveys. In addition to basic theoretical information about culture ("what is culture"), it also covers knowledge and insights about specific manifestations of contemporary cultures (cultural diversity and plurality of cultural elements), about trends and tendencies of social and cultural events (current "dominance" of visual culture), about diverse and different spheres of culture (knowledge of the rich spectrum of artistic cultures, the importance of language culture, etc.).

doc. PhDr. Zuzana Slušná, PhD.

Inštitút estetiky a umeleckej kultúry
Filozofická fakulta Prešovskej univerzity
Ul. 17. novembra č. 1, 080 78 Prešov
zuzana.slusna@unipo.sk